

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

सावित्राणि जुहोति प्रसूत्यै चतुर्गृहीतेन जुहोति चतुष्पादः
 पशवः पशून्वाव रुन्धे चतस्रो दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति
 छन्दांसि देवेभ्योऽपाक्रामन्न वोऽभागानि हव्यं वक्ष्याम इति
 तेभ्य एतच्चतुर्गृहीतमधारयन् पुरोनुवाक्यायै याज्यायै देवतायै
 वषट्काराय यच्चतुर्गृहीतं जुहोति छन्दांस्येव तत्प्रीणाति तान्यस्य
 प्रीतानि देवेभ्यो हव्यं वहन्ति यं कामयेत (१)

पापीयान्थस्यादित्येकैकं तस्य जुहुयादाहुतीभिरेवैनमपं
 गृह्णाति पापीयान्भवति यं कामयेत वसीयान्थस्यादिति सर्वाणि
 तस्यानुद्भूत्य जुहुयादाहुत्यैवैनमभि क्रमयति वसीयान्भवत्यथो
 यज्ञस्यैवैषाभिक्रान्तिरेति वा एष यज्ञमुखादृद्ध्या योऽग्नेर्देवताया
 एत्यष्टावेतानि सावित्राणि भवन्त्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रः (२)

अग्निस्तेनैव यज्ञमुखादृद्ध्या अग्नेर्देवतायै नैत्यष्टौ सावित्राणि
 भवन्त्याहुतिर्नवमी त्रिवृतमेव यज्ञमुखे वि यातयति यदि कामयेत
 छन्दांसि यज्ञयशसेनार्पयेयमित्यृचमन्तमां कुर्याच्छन्दांस्येव
 यज्ञयशसेनार्पयति यदि कामयेत यजमानं यज्ञयशसेनार्पयेयमिति

यजुरन्तमं कुर्याद्यजमानमेव यज्ञयशसेनार्पयत्यृचा स्तोमं
समर्धयेति (३)

आह समृद्धौ चतुर्भिरग्निमा दत्ते चत्वारि छन्दांसि
छन्दोभिरेव देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह प्रसूत्या
अग्निर्देवेभ्यो निलायत स वेणुम्प्राविशत्स एतामूतिमनु
समचरद्यद्वेणोः सुषिरं सुषिराग्निर्भवति सयोनित्वाय
स यत्रयत्रावसत्तत्कृष्णमभवत्कल्माषी भवति रूपसमृद्ध्या
उभयतः क्षणूभवतीतश्चामुतश्चार्कस्यावरुद्धौ व्याममात्री भवत्येतावद्वै
पुरुषे वीर्यं वीर्यसम्मिताऽपरिमिता भवत्यपरिमितस्यावरुद्धौ यो
वनस्पतीनाम्फलग्रहिः स एषां वीर्यावान्फलग्रहिर्वेणुर्वेणवी भवति
वीर्यस्यावरुद्धौ॥ (४)

कामयेत गायत्रौऽर्धयेति च सप्तविंशतिश्च॥ [१]

व्यूद्धं वा एतद्यज्ञस्य यदयजुष्केण क्रियत इमामगृभ्णत्रशनामृतसं
दत्ते यजुष्कृत्यै यज्ञस्य समृद्धौ प्रतूर्तं वाजिन्ना द्रवेत्यश्वमभि
दधाति रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे युञ्जाथा रासंभं युवमिति
गर्दभमसत्येव गर्दभं प्रतिं छापयति तस्मादश्वार्द्रदभोऽसत्तरो
योगेयोगे तवस्तरमित्याह (५)

योगेयोग एवैनं युङ्क्ते वाजैवाजे हवामह इत्याहान्नं वै
वाजोऽन्नमेवाव रुन्धे सखाय इन्द्रमृतय इत्याहेन्द्रियमेवाव

रुन्धेऽग्निर्देवेभ्यो निलायत तं प्रजापतिरन्विन्दत्प्राजापत्योऽश्वो-
ऽश्वेन सम्भरत्यनुवित्त्यै पापवस्यसं वा एतत्क्रियते यच्छेयसा च
पापीयसा च समानं कर्म कुर्वन्ति पापीयान् (६)

ह्यश्वान्द्वर्द्धभोऽश्वम्पूर्वं नयन्ति पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै
तस्माच्छेयाः सम्पापीयान्श्चादन्वेति बहुर्वै भवतो भ्रातृव्यो भवतीव
खलु वा एष योऽग्निं चिनुते वज्रश्वः प्रतूर्वन्नेह्यवक्रामन्नशस्तीरित्याह
वज्रेणैव पाप्मानम्भ्रातृव्यमव क्रामति रुद्रस्य गाणपत्यादित्याह
रौद्रा वै पशवो रुद्रादेव (७)

पशून्निर्याच्यात्मने कर्म कुरुते पूष्णा सयुजा सहेत्याह
पूषा वा अध्वनाः सन्नेता समष्ट्यै पुरीषायतनो वा एष
यदग्निरङ्गिरसो वा एतमग्रे देवतानाः सम्भरन्मृथिव्याः
सधस्थादग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेहीत्याह सायतनमेवैनं देवताभिः
सम्भरत्यग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेम इत्याह येन (८)

संगच्छते वाजमेवास्य वृद्धे प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः
सम्भृत्य इत्याहुरियं वै प्रजापतिस्तस्या एतच्छ्रोत्रं यद्वल्मीको-
ऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरिष्याम इति वल्मीकवपामुप तिष्ठते
साक्षादेव प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः सम्भरत्यग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरा
इत्याह येन संगच्छते वाजमेवास्य वृद्धेऽन्वग्निरुषसामग्रम् (९)

अख्यदित्याहानुख्यात्या आगत्य वाज्यध्वन आक्रम्य

वाजिन्पृथिवीमित्याहेच्छत्येवैनम्पूर्वया विन्दत्युत्तरया द्वाभ्यामा
क्रमयति प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यान्तस्मादनुरूपाः पशवः प्र जायन्ते
द्यौस्तै पृष्ठं पृथिवी सधस्थमित्याहैभ्यो वा एतं लोकेभ्यः प्रजापतिः
समैरयद्रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे वज्री वा एष यदश्वौ
दद्विरन्यतौदज्यो भूयाल्लौमभिरुभयादज्यो यं द्विष्यात्तमधस्पदं
ध्यायेद्वज्रेणैवैनं स्तृणुते॥10॥

आहु पापीयान्ब्राह्मदेव येनाग्रं वज्री वै सप्तदश च॥ [२]

उत्क्रामोदक्रमीदिति द्वाभ्यामुत्क्रमयति प्रतिष्ठित्या
अनुरूपाभ्यान्तस्मादनुरूपाः पशवः प्र जायन्तेऽप उप सृजति यत्र
वा आप उपगच्छन्ति तदोषधयः प्रति तिष्ठन्त्योषधीः प्रतितिष्ठन्तीः
पशवोऽनु प्रति तिष्ठन्ति पशून् यज्ञो यज्ञं यजमानो यजमानं
प्रजास्तस्मादप उप सृजति प्रतिष्ठित्यै यदध्वर्युरनग्नावाहुतिं
जुहुयादन्धोऽध्वर्युः (११)

स्याद्रक्षांसि यज्ञं हन्युरहिरण्यमुपास्य जुहोत्यग्निवत्येव
जुहोति नान्धोऽध्वर्युर्भवति न यज्ञं रक्षांसि घ्नन्ति
जिघर्म्यग्निम्मनसा घृतेनेत्याहु मनसा हि पुरुषो यज्ञमभिगच्छति
प्रतिक्ष्यन्तम्भुवनानि विश्वेत्याहु सर्वं ह्येष प्रत्यङ्केति पृथुं तिरश्चा
वयसा बृहन्तमित्याहाल्पो ह्येष जातो महान् (१२)

भवति व्यचिष्टमन्नं रभसं विदानमित्याहान्नमेवास्मै स्वदयति

सर्वमस्मै स्वदते य एवं वेदा त्वा जिघर्षि वचसा घृतेनेत्याहु
तस्माद्यत्पुरुषो मनसाभिगच्छति तद्वाचा वदत्यरक्षसेत्याहु
रक्षसामपहत्यै मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो अग्निरित्याहापचितिमेवास्मिन्दधात
य एवं (१३)

वेद मनसा त्वे तामाप्तुमर्हति यामध्वर्युरनग्नावाहुतिं जुहोति
मनस्वतीभ्यां जुहोत्याहुत्योरास्यै द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यज्ञमुखेयज्ञमुखे
वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षांसि जिघांसन्त्येतरहि खलु वा
एतद्यज्ञमुखं यर्ह्येनदाहुतिरश्नुते परि लिखति रक्षसामपहत्यै
तिसृभिः परि लिखति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्माद्रक्षांस्यप
हन्ति (१४)

गायत्रिया परि लिखति तेजो वै गायत्री तेजसैवेनं परि
गृह्णाति त्रिष्टुभा परि लिखतीन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियेणैवेनम् परि
गृह्णात्यनुष्टुभा परि लिखत्यनुष्टुप्सर्वाणि छन्दांसि परिभूः
पर्याप्त्यै मध्यतोऽनुष्टुभा वाग्वा अनुष्टुप्सस्मान्मध्यतो वाचा वदामो
गायत्रिया प्रथमया परि लिखत्यथानुष्टुभाथ त्रिष्टुभा तेजो वै
गायत्री यज्ञोऽनुष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुप्तेजसा चैवेन्द्रियेण चोभयतो यज्ञं
परि गृह्णाति॥ (१५)

अथोऽध्वर्युर्महान्भवति त्रिष्टुभा तेजो वै गायत्री त्रयोदश च॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति खनति प्रसूत्या अथो

धूममेवैतेन॑ जनयति॒ ज्योतिष्मन्तं॑ त्वाग्ने सुप्रतीक॑मित्याह
 ज्योतिरेवैतेन॑ जनयति॒ सौ॑ऽग्निर्जातः प्रजाः शु॒चार्प॑यत्तं दे॒वा
 अ॒र्ध॒र्चेना॑शमयञ्छिवं॒ प्रजा॑भ्योऽहि॑सन्तमित्याह प्रजाभ्य॑
 ए॒वैन॑सं शमयति॒ द्वाभ्यां॑ खनति॒ प्रति॑ष्ठित्या अ॒पां पृ॒ष्ठम॒सीति॑
 पुष्करपर्ण॑मा (१६)

ह॒रत्य॑पां वा ए॒तत्पृ॒ष्ठं यत्पु॑ष्करपर्ण॑सं रूपेणै॒वैन॑दा
 ह॑रति पुष्करपर्णेन॒ सम्भ॑रति॒ योनि॑र्वा अ॒ग्नेः पु॑ष्करपर्ण॑सं
 स॒योनि॑मे॒वाग्नि॑सं सम्भ॑रति कृष्णाजिनेन॒ सम्भ॑रति य॒ज्ञो वै
 कृ॒ष्णाजि॑नं य॒ज्ञेनै॒व य॒ज्ञसं॑ सम्भ॑रति यद्वा॒म्याणां॑ पशूनां चर्मणा
 सम्भ॑रै॒द्वा॒म्यान्प॒शूञ्छु॑चार्पयेत्कृष्णाजिनेन॒ सम्भ॑रत्यार॒ण्याने॒व
 प॒शून् (१७)

शु॒चार्प॑यति॒ तस्मा॑त्स॒माव॑त्पशूनां प्र॒जाय॑मानानामार॒ण्याः
 प॒शवः॑ कर्नीया॑सः शु॒चा ह्य॑ता लो॒म॒तः सम्भ॑रत्यतो ह्य॒स्य मे॒ध्यं
 कृ॒ष्णाजि॑नं च पुष्करपर्णं च स॑सं स्तृ॒णाती॑यं वै कृष्णाजिनमसौ
 पु॑ष्करपर्णमा॒भ्यामे॒वैन॑मु॒भय॑तः परि॑ गृह्णात्यग्निर्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त
 तमथ॒र्वान्व॑पश्यदथ॒र्वा त्वा प्रथ॑मो निर॑मन्थदग्ने इति॑ (१८)

आ॒ह य ए॒वैन॑म॒न्वप॑श्यत्तेनै॒वैन॑सं सम्भ॑रति त्वाम॒ग्ने
 पु॑ष्करा॒दधी॑त्याह पुष्करपर्णे ह्ये॒नमु॑प॒श्रित॑मविन्दत्तमु॒ त्वा
 द॒ध्यङ्घ्रि॑रित्याह द॒ध्यङ्घ्रा अ॑थर्वणस्तेज॒स्व्यासी॑त्तेज॒ ए॒वास्मि॑न्दधाति॒

तमुं त्वा पाथ्यो वृषेत्याह पूर्वमेवोदितमुत्तरेणाभि गृणाति (१९)

चतसृभिः सम्भरति चत्वारि छन्दांसि छन्दाभिरेव
गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभीं राजन्यस्य त्रैष्टुभो
हि राजन्यो यं कामयेत वसीयान्थस्यादित्युभयीभिस्तस्य
सम्भरेत्तेजश्चैवास्मा इन्द्रियं च समीचीं दधात्यष्टाभिः
सम्भरत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्यावानेवाग्निस्तः सम्भरति
सीदं होतरित्याह देवता एवास्मै सः सादयति नि होतेति
मनुष्यान्थसः सीदस्वेति वयांसि जनिष्व हि जेन्यो अग्रे
अहामित्याह देवमनुष्यानेवास्मै सः सन्नान्प्र जनयति॥ (२०)

एव पशूनिर्ति गृणाति होतरिति सप्तविंशतिश्च॥ [४]

क्रूरमिव वा अस्या एतत्करोति यत्खनन्त्यप उप सृजत्यापो
वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्यै शुचः शमयति सं ते वायुर्मातरिश्वा
दधात्वित्याह प्राणो वै वायुः प्राणेनैवास्यै प्राणः सं दधाति सं
ते वायुरित्याह तस्माद्वायुप्रच्युता दिवो वृष्टिरीर्ते तस्मै च देवि
वषट्स्तु (२१)

तुभ्यमित्याह षड्वा ऋतव ऋतुष्वेव वृष्टिं दधाति
तस्मात्सर्वानृतून् वरषति यद्वषट्कुर्याद्रक्षांसि यज्ञः हन्युर्वडित्याह
परोक्षमेव वषट्करोति नास्य यातयामा वषट्कारो भवति न
यज्ञः रक्षांसि घ्नन्ति सुजातो ज्योतिषा सहेत्यनुष्टुभोप

नह्यत्यनुष्टुप् (२२)

सर्वाणि छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः
प्रिययैवैनं तनुवा परि दधाति वेदुको वासो भवति य एवं वेद
वारुणो वा अग्निरुपनद्ध उदु तिष्ठ स्वध्वरोर्ध्व ऊ षु णं ऊतय इति
सावित्रीभ्यामुत्तिष्ठति सवितृप्रसूत एवास्योर्ध्वा वरुणमेनिमुत्सृजति
द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै स जातो गर्भो असि (२३)

रोदस्योरित्याहेमे वै रोदसी तयोरेष गर्भो यदग्निस्तस्मादेवमाहा
चारुर्विभृत ओषधीष्वित्याह यदा ह्येतं विभरन्त्यथ चारुतरो भवति
प्र मातृभ्यो अधि कनिक्रदद्वा इत्याहौषधयो वा अस्य
मातरस्ताभ्य एवैनम्प्र च्यावयति स्थिरो भव वीड्वङ्ग इति गर्दभ
आ सादयति (२४)

सं नह्यत्यैवैनमेतया स्थेन्ने गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभः
पशूनाम्भारभारितमो गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभोऽप्यनालेशेत्यन्यान्
ह्येनेनार्कः सम्भरन्ति गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभो द्विरेताः
सन्कनिष्ठम्पशूनाम्प्र जायतेऽग्निर्ह्यस्य योनिं निर्दहति प्रजासु वा
एष एतर्ह्यारूढः (२५)

स ईश्वरः प्रजाः शुचा प्रदहः शिवो भव प्रजाभ्य
इत्याह प्रजाभ्य एवैनं शमयति मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिर इत्याह
मानव्यो हि प्रजा मा द्यावापृथिवी अभि शूशुचो मान्तरिक्षं

मा वनस्पतीनित्याहैभ्य एवैनं लोकेभ्यः शमयति प्रैतुं वाजी
कनिक्रददित्याह वाजी ह्येष नानन्दद्रासभः पत्वेति (२६)

आह रासभ इति ह्येतमृषयोऽवदन्भरन्नग्निम्पुरीष्यमित्याहाग्निः
ह्येष भरति मा पाद्यायुषः पुरेत्याहायुरेवास्मिन्दधाति तस्माद्भर्दभः
सर्वमायुरेति तस्माद्भर्दभे पुरायुषः प्रमीते बिभ्यति वृषाग्निं
वृषणम्भरन्नित्याह वृषा ह्येष वृषाग्निरपां गर्भम् (२७)

समुद्रियमित्याहापाः ह्येष गर्भो यदग्निरग्न आ याहि
वीतय इति वा इमौ लोकौ व्यैतामग्न आ याहि वीतय इति
यदाहानयोर्लोकयोर्वीत्यै प्रच्युतो वा एष आयतनादगतः प्रतिष्ठाः
स एतर्ह्यध्वर्युं च यजमानं च ध्यायत्यृतः सत्यमित्याहेयं वा
ऋतमसौ (२८)

सत्यमनयोरेवेनं प्रतिष्ठापयति नार्तिमार्च्छत्यध्वर्युर्न यजमानो
वरुणो वा एष यजमानमभ्येति यदग्निरुपनद्ध ओषधयः प्रति
गृहीताग्निमेतमित्याह शान्त्यै व्यस्यन्विश्वा अमतीररातीरित्याह
रक्षसामपहत्यै निषीदन्नो अपं दुर्मतिः हनदित्याह प्रतिष्ठित्या
ओषधयः प्रति मोदध्वम्॥ (२९)

अस्त्वनुष्टुबंसि सादयत्यारूढः पत्वेति गर्भमसौ मौदध्वं द्विचत्वारिंशच्च॥ [५]

एनमित्याहोषधयो वा अग्नेर्भागधेयं ताभिरेवेनः समर्धयति पुष्पावतीः सुपिप्पला इत्याह तस्मादोषधयः
फलं गृह्णन्त्ययं वो गर्भं ऋत्विजः प्रत्नः सधस्थमासददित्याह याभ्यं एवेनम्प्रच्यावयति तास्वेवेनं प्रति

ष्ठापयति द्वाभ्यामुपाबंहरति प्रतिष्ठित्यै (०) ॥ [६]

वा॒रु॒णो वा अ॒ग्निरु॒प॒न॒द्धो वि पा॒ज॒सेति॒ वि स्र॑सयति
सवि॒तृप्र॑सूत ए॒वास्य॒ विषू॑र्ची वरुणमे॒नि वि सृ॑जत्य॒प उप॑
सृ॒ज॒त्यापो वै शा॒न्ताः शा॒न्ताभि॑रे॒वास्य॒ शुच॑ शमयति ति॒सृभि॑रु॒प
सृ॒जति॒ त्रिवृ॑द्वा अ॒ग्निर्यावा॑ने॒वाग्नि॑स्तस्य॒ शुच॑ शमयति मि॒त्रः
स॒सृ॒ज्यं पृ॒थि॒वीमि॒त्याह॑ मि॒त्रो वै शि॒वो दे॒वाना॑न्ते॒नैव (३१)

ए॒न॒स॒ सृ॑जति॒ शान्त्यै॒ यद्वा॒म्याणा॑म्पात्रा॒णां क॒पालैः
स॒सृ॒जेद्वा॒म्याणि॒ पात्रा॑णि शु॒चा॒र्पये॑दर्मक॒पालैः स॒ सृ॑जत्येतानि
वा अ॒नुप॑जीवनी॒यानि॒ तान्ये॒व शु॒चा॒र्पय॑ति शर्क॑राभिः स॒ सृ॑जति
धृ॒त्या अथो॑ श॒त्वाया॑जलो॒मैः स॒ सृ॑जत्येषा वा अ॒ग्नेः प्रि॒या
त॒नूर्य॑दजा प्रि॒ययै॑वेन॒ तनु॒वा स॒ सृ॑जत्यथो तेज॑सा कृ॒ष्णाजि॑नस्य
लो॒मभिः॑ सम् (३२)

सृ॒जति॒ यज्ञो॑ वै कृ॒ष्णाजि॑नं य॒ज्ञेनै॒व य॒ज्ञस॒ स॒ सृ॑जति रु॒द्राः
स॒म्भृ॒त्यं पृ॒थि॒वीमि॒त्याहै॒ता वा ए॒तं दे॒वता॒ अग्ने॑ सम्भ॑रं ताभि॑रे॒वेन॒
स॒म्भ॑रति म॒खस्य॒ शिरो॑ऽसीत्या॒ह य॒ज्ञो वै म॒खस्त॑स्यैतच्छि॒रो
यदु॒खा तस्मा॑दे॒वमा॑ह य॒ज्ञस्य॑ प॒दे स्थ॒ इत्या॑ह य॒ज्ञस्य॒ ह्येते॑ (३३)

प॒दे अथो॑ प्रति॑ष्ठित्यै प्रा॒न्याभि॑र्यच्छत्यन्व॒न्यैर्म॑न्त्रयते
मिथु॑न॒त्वाय॒ त्र्यु॒द्धिं करो॑ति त्रय॑ इ॒मे लो॒का ए॒षां लो॒काना॑मा॒स्यै
छन्दा॑भिः करोति वी॒र्यं॑ वै छन्दा॑सि वी॒र्येणै॑वेना॒ करो॑ति यजु॑षा

बिलं करोति व्यावृत्या इयतीं करोति प्रजापतिना यज्ञमुखेन
 सम्मितां द्विस्तनां करोति द्यावापृथिव्योर्दोहाय चतुः स्तनां करोति
 पशूनां दोहायाष्टास्तनां करोति छन्दसां दोहाय नवांश्रिमभिचरतः
 कुर्यात्त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हरति स्तृत्यै कृत्वाय
 सा महीमुखामिति नि दधाति देवतांस्वेवैनां प्रतिं षापयति॥ (३४)

तेनैव लोमभिः समेते अभिचरन्तु एकविंशतिश्च॥ [७]

सप्तभिर्धूपयति सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः शिरं
 एतद्यज्ञस्य यदुखा शीर्षन्नेव यज्ञस्य प्राणान्दधाति तस्मात्सप्त
 शीर्षन्प्राणा अश्वशकेन धूपयति प्राजापत्यो वा अश्वः
 सयोनित्वायादितिस्वेत्याहेयं वा अदितिरदित्यैवादित्यां
 खनत्यस्या अक्रूरङ्गाराय न हि स्वः स्वः हिनस्ति देवानां त्वा
 पत्नीरित्याह देवानाम् (३५)

वा एताम्पत्नयोऽग्नेऽकुर्वन्ताभिरेवैनां दधाति धिषणास्वेत्याह
 विद्या वै धिषणां विद्याभिरेवैनामभीन्द्रे ग्रास्वेत्याह छन्दांसि वै
 ग्राश्छन्दाभिरेवैनां श्रपयति वरूत्रयस्वेत्याह होत्रा वै वरूत्रयो
 होत्राभिरेवैनां पचति जनयस्वेत्याह देवानां वै पत्नीः (३६)

जनयस्ताभिरेवैनां पचति षड्भिः पचति षड्वा ऋतव
 ऋतुभिरेवैनां पचति द्विः पचन्त्वित्याह तस्माद्विः संवत्सरस्य
 सस्यम्पच्यते वारुण्युखाभीद्धा मैत्रियोपैति शान्त्यै देवस्त्वा

सवि॒तोद्व॑प॒त्वित्या॑ह सवि॒तृप्र॑सूत ए॒वैनां॑ ब्रह्म॑णा दे॒वता॑भि॒रुद्व॑प॒त्यप॑द्यमा
पृथि॒व्याशा॑ दि॒श आ पृ॑ण (३७)

इत्या॑ह तस्मा॑द॒ग्निः सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑ वि भा॒त्युत्ति॑ष्ठ बृ॒हती
भ॒वो॒र्ध्वा ति॑ष्ठ ध्रु॒वा त्वमि॑त्या॒ह प्र॑ति॒ष्ठित्या॑ असु॒र्यम्पा॑त्रमना॑च्छृणु॒मा
च्छृ॑ण॒ति दे॒वत्रा॑क॒रज॑क्षीरेणा च्छृ॑ण॒ति पर॑मं वा ए॒तत्प॑यो यद॑ज॒क्षीरं॑
प॒रमे॑णै॒वैना॑म्पय॒सा च्छृ॑ण॒ति यजु॑षा व्यावृ॑त्त्यै छ॒न्दो॑भि॒रा च्छृ॑ण॒ति
छ॒न्दो॑भि॒र्वा ए॒षा क्रि॑यते छ॒न्दो॑भि॒रेव॑ छ॒न्दा॒ऽस्या च्छृ॑ण॒ति॥ (३८)

आह दे॒वानां॑ वै प॒त्नीः पृ॑णैषा षट्॥ [८]

एक॑वि॒ंशत्या॑ मा॒षैः पुरु॑षशी॒र्षम॑च्छै॒त्यमे॒ध्या वै मा॑षा
अमे॒ध्यम्पुरु॑षशी॒र्षम॑मे॒ध्यैरे॒वास्या॑मे॒ध्यं नि॑रव॒दाय॑ मे॒ध्यं कृ॑त्वा
ह॒र॒त्येक॑वि॒ंशति॑र्भवन्त्येकवि॒ंशो वै पुरु॑षः पुरु॑षस्या॒स्यै व्यृ॑द्धं
वा ए॒तत्प्रा॑णै॒रमे॒ध्यं यत्पुरु॑षशी॒र्षं स॑प्तधा वि॒तृण्णां॑ वल्मीक॒वपां॑
प्रति॑ नि द॒धाति॑ स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः प्रा॑णाः प्रा॒णैरे॒वैन॑त्सम॒र्धय॑ति
मे॒ध्य॒त्वाय॑ याव॑न्तः (३९)

वै मृ॒त्युब॑न्धव॒स्तेषां॑ य॒म आधि॑प॒त्यं परि॑याय यमगा॒थाभिः॑ परि॑
गाय॑ति य॒मादे॒वैन॑द्वृ॒ङ्के ति॑सृ॒भिः परि॑ गाय॑ति त्रयं इ॒मे लो॒का ए॒भ्य
ए॒वैन॑ल्लो॒केभ्यो॑ वृ॒ङ्के तस्मा॑द्वाय॑ते न दे॒यङ्गाथा॑ हि तद्वृ॒ङ्केऽग्नि॑भ्यः प॒शूना
ल॑भते का॒मा वा अ॒ग्नयः॑ का॒माने॒वाव॑ रुन्धे॒ यत्प॒शून्नाल॑भे॒तान॑वरुद्धा
अस्य॑ (४०)

प॒शवः॑ स्युर्यत्पर्य॑ग्निकृतानु॒त्सृजे॑द्यज्ञवेश॒सं कुर्या॑द्यत्स॒ऽस्थापये॑द्य
 शी॒र्षाणि॑ स्युर्यत्प॒शूना॒लभ॑न्ते तेनैव प॒शूनव॑ रुन्धे॒ यत्पर्य॑ग्निकृतानु॒त्सृज॑न्
 शी॒र्ष्णामया॑तयामत्वाय प्राजाप॒त्येन॒ सऽ॒स्थापय॑ति य॒ज्ञो वै
 प्र॒जाप॑तिर्यज्ञ ए॒व य॒ज्ञं प्र॑ति॒ ष्ठाप॑यति प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत॒ स
 रि॑रिचानो॑ऽमन्यत॒ स ए॒ता आ॒प्रीर॑पश्य॒त्ताभिर्वै॑ स मु॒खतः॑ (४१)

आ॒त्मान॒माप्री॑णीत॒ यदे॒ता आ॒प्रियो॒ भव॑न्ति य॒ज्ञो वै
 प्र॒जाप॑तिर्यज्ञमे॒वैताभि॑र्मु॒खत॒ आ॒ प्री॑णा॒त्यप॑रिमितच्छन्दसो
 भव॑न्त्यप॑रिमितः प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाप॑ते॒रास्या॑ ऊनातिरि॒क्ता मि॑थुनाः
 प्रजा॑त्यै लोम॒शं वै॒ नामै॑तच्छन्दः प्र॒जाप॑तेः प॒शवो॑ लोम॒शाः
 प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे॒ सर्वा॑णि॒ वा ए॒ता रू॒पाणि॑ सर्वा॑णि रू॒पाण्य॒ग्नौ
 चि॒त्यै क्रि॑यन्ते॒ तस्मा॑दे॒ता अ॒ग्नेश्चित्य॑स्य (४२)

भ॒व॒न्त्येक॑वि॒ंशति॑ ॥ सा॒मिधे॑नीरन्वा॒ह रु॒ग्वा ए॑कवि॒ंशो
 रुच॑मे॒व ग॑च्छत्यथो॑ प्रति॒ष्ठामे॒व प्र॑ति॒ष्ठा ह्ये॑कवि॒ंशश्च॑तुर्वि॒ंशति॑मन्वा॒ह
 चतु॑र्वि॒ंशति॑रर्धमा॒साः सं॑वत्सरः सं॑वत्सरो॑ऽग्निर्वै॒श्वान॑रः सा॒क्षादे॒व
 वै॒श्वान॑रम॒व॑ रुन्धे॒ परा॑चीरन्वा॒ह परा॑डि॒व हि सु॑व॒र्गो लो॒कः
 समा॑स्त्वा॒ग्न ऋ॒तवो॑ वर्धय॒न्त्वित्या॑ह॒ समा॑भिरे॒वाग्निं॑ वर्धयति (४३)

ऋ॒तुभिः॑ सं॑वत्सरं वि॒श्वा आ॒ भा॑हि प्र॒दिशः॑ पृथि॒व्या
 इ॒त्याह॑ तस्मा॑द॒ग्निः सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑ वि॒ भा॑ति प्रत्यौ॑हताम॒श्विना॑
 मृ॒त्युम॑स्मा॒दित्या॑ह॒ मृ॒त्युमे॒वास्मा॑दप॒ नुद॑त्युद्वयं॒ तम॑स॒स्परी॑त्याह॒

पाप्मा वै तमः पाप्मानमेवास्मादप हन्त्यगन्म ज्योतिरुत्तममित्याहासौ
 वा आदित्यो ज्योतिरुत्तममादित्यस्यैव सायुज्यं गच्छति
 न संवत्सरस्तिष्ठति नास्य श्रीस्तिष्ठति यस्यैताः क्रियन्ते
 ज्योतिष्मतीमुत्तमामन्वाह ज्योतिरेवास्मा उपरिष्ठादधाति सुवर्गस्य
 लोकस्यानुख्यात्यै॥ (४४)

यावन्तोऽस्य मुखतश्चित्यस्य वर्धयत्यादित्योऽष्टाविंशतिश्च॥ [९]

षड्भिर्दीक्षयति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनं दीक्षयति
 सप्तभिर्दीक्षयति सप्त छन्दांसि छन्दोभिरेवैनं दीक्षयति विश्वे
 देवस्य नेतुरित्यनुष्टुभोत्तमया जुहोति वाग्वा अनुष्टुप्तस्मात्प्राणानां
 वागुत्तमैकस्मादक्षरादनामप्रथमम्पदम् तस्माद्यद्वाचोऽनामं
 तन्मनुष्या उप जीवन्ति पूर्णया जुहोति पूर्ण इव हि प्रजा-
 पतिः (४५)

प्रजापतेरास्य न्यूनया जुहोति न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा
 असृजत प्रजानां सृष्ट्यै यदर्चिषि प्रवृज्याद्भूतमव रुन्धीत
 यदङ्गारेषु भविष्यदङ्गारेषु प्र वृणक्ति भविष्यदेवाव रुन्धे भविष्यद्धि
 भूयो भूताद्वाभ्याम्प्र वृणक्ति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मणा वा
 एषा यजुषा सम्भृता यदुखा सा यद्विद्येतार्तिमार्च्छेत् (४६)

यजमानो हन्येतास्य यज्ञो मित्रेतामुखां तपेत्याह ब्रह्म वै
 मित्रो ब्रह्मन्नेवैनं प्रति ष्ठापयति नार्तिमार्च्छति यजमानो नास्य

यज्ञो हन्यते यदि भिद्येत तैरेव कपालैः सः सृजेत्सैव ततः
प्रायश्चित्तिर्यो गतश्रीः स्यान्मथित्वा तस्याव दध्याद्भूतो वा एष स
स्वां (४७)

देवतामुपैति यो भूतिकामः स्याद्य उखायै सम्भवेत्स
एव तस्य स्यादतो ह्येष सम्भवत्येष वै स्वयम्भूर्नाम भवत्येव
यं कामयेत भ्रातृव्यमस्मै जनयेयमित्यन्यतस्तस्याहृत्याव
दध्यात्साक्षादेवास्मै भ्रातृव्यं जनयेत्यम्बरीषादन्नकामस्याव
दध्यादम्बरीषे वा अन्नम्प्रियते सयोन्येवान्नम् (४८)

अव रुन्धे मुञ्जानव दधात्यूर्ग्वै मुञ्जा ऊर्जमेवास्मा अपि
दधात्यग्निर्देवेभ्यो निलायत स क्रुमुकम्प्राविशत् क्रुमुकमव दधाति
यदेवास्य तत्र न्यक्तं तदेवाव रुद्ध आज्येन सं यौत्येतद्वा अग्नेः
प्रियं धाम यदाज्यम् प्रियेणैवेन धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा (४९)

वैकंकतीमा दधाति भा एवाव रुन्धे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै
सीद त्वं मातुरस्या उपस्थ इति तिसृभिर्जातमुप तिष्ठते त्रयं इमे
लोका एष्वेव लोकेष्वाविदं गच्छत्यथो प्राणानेवात्मन्धत्ते॥ (५०)

प्रजापतिरुच्छेत्स्वामेवान्नं तेजसा चतुस्त्रिंशच्च॥ [१०]

न हं स्म वै पुराग्निरपरशुवृक्णं दहति तदस्मै
प्रयोग एवर्षिरस्वदयद्यदग्ने यानि कानि चेति समिधमा
दधात्यपरशुवृक्णमेवास्मै स्वदयति सर्वमस्मै स्वदते य एवं

वेदौदुम्बरीमा दधात्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवास्मा अपि दधाति
प्रजापतिरग्निमसृजत तं सृष्टं रक्षांसि (५१)

अजिघांसन्थ्स एतद्राक्षोघ्नमपश्यत्तेन वै स रक्षांस्यपाहत
यद्राक्षोघ्नम्भवत्यग्नेरेव तेन जाताद्रक्षांस्यप हन्त्याश्वत्थीमा
दधात्यश्वत्थो वै वनस्पतीनां सपत्नसाहो विजित्यै वैकङ्कतीमा
दधाति भा एवाव रुन्धे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै सशितम्मे
ब्रह्मोर्देषाम्बाहू अतिरमित्युत्तमे औदुम्बरी (५२)

वाचयति ब्रह्मणैव क्षत्रं सः श्यति क्षत्रेण ब्रह्म तस्माद्ब्राह्मणो
राजन्यवानत्यन्यम्ब्राह्मणं तस्माद्राजन्यो ब्राह्मणवानत्यन्यं
राजन्यम्मृत्युर्वा एष यदग्निरमृतं हिरण्यं रुक्ममन्तरं
प्रति मुञ्चतेऽमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्त एकविंशतिनिर्बाधो
भवत्येकविंशतिर्वै देवलोका द्वादश मासाः पञ्चतवस्त्रय
इमे लोका असावादित्यः (५३)

एकविंश एतावन्तो वै देवलोकास्तेभ्य एव भ्रातृव्यमन्तरेति
निर्बाधैर्वै देवा असुरान्निर्बाधेऽकुर्वत तन्निर्बाधानां निर्बाधत्वन्निर्बाधी
भवति भ्रातृव्यानेव निर्बाधे कुरुते सावित्रिया प्रति मुञ्चते
प्रसूत्यै नक्तोषासेत्युत्तरयाहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यच्छते देवा
अग्निं धारयन्द्रविणोदा इत्याह प्राणा वै देवा द्रविणोदा
अहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यत्यं (५४)

प्राणैर्दाधारासीनः प्रति मुञ्चते तस्मादासीनाः प्रजाः प्र जायन्ते

कृष्णाजिनमुत्तरन्तेजो वै हिरण्यं ब्रह्म कृष्णाजिनन्तेजसा चैवेन
 ब्रह्मणा चोभयतः परि गृह्णाति षडुद्यामः शिष्यम्भवति षड्वा ऋतवे
 ऋतुभिरेवेनमुद्यच्छते यद्वादशोद्यामः संवत्सरेणैव मौञ्जम्भवत्यूर्ग्वै
 मुञ्जा ऊर्जैवेनः समर्धयति सुपर्णोऽसि गुरुत्मानित्यवैक्षते
 रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे दिवं गच्छ सुवः पतेत्याह
 सुवर्गमेवेन लोकं गमयति॥ (५)

रक्षाः स्योदुम्बरी आदित्य उद्यत्य सञ्चतुर्विंशतिश्च॥ [११]

समिद्धो अञ्जन्कृदरम्मतीनां घृतमग्ने मधुमत्पिन्वमानः।
 वाजी वहन्वाजिनं जातवेदो देवानां वक्षि प्रियमा सधस्थम्।
 घृतेनाञ्जन्सम्पथो देवयानान्प्रजानन्वाज्यप्येतु देवान्। अनु त्वा
 सप्ते प्रदिशः सचन्ताः स्वधामस्मै यजमानाय धेहि। ईड्यश्वासि
 वन्द्यश्च वाजिन्नाशुश्वासि मेध्यश्च सप्ते। अग्निष्ट्वा (५६)

देवैर्वसुभिः सजोषाः प्रीतं वह्निं वहतु जातवेदाः। स्तीर्णम्बर्हिः
 सुष्टरीमा जुषाणोरु पृथु प्रथमानं पृथिव्याम्। देवेभिर्युक्तमदितिः
 सजोषाः स्योनं कृण्वाना सुविते दधातु। एता उ वः सुभगा
 विश्वरूपा वि पक्षोभिः श्रयमाणा उदातैः। ऋष्याः सतीः कवषः
 शुम्भमाना द्वारो देवीः सुप्रायणा भवन्तु। अन्तरा मित्रावरुणा चरन्ती
 मुखं यज्ञानामभि संविदाने। उषासां वाम् (५७)

सुहिरण्ये सुशिल्पे ऋतस्य योनाविह सादयामि। प्रथमा वाः

सर॒थिना॑ सु॒वर्णा॑ दे॒वौ पश्य॑न्तौ भुव॑नानि वि॒श्वाः। अपि॑प्रयं चोद॑ना
वा॒म्मिमा॑ना॒ होता॑रा ज्योतिः॑ प्र॒दिशा॑ दि॒शन्ता॑। आ॒दित्यै॑र्नो भार॑ती
वष्टु॑ य॒ज्ञꣳ सर॑स्वती स॒ह रु॒द्रैर्न॑ आ॒वीत्। इडो॑प॒हूता॒ वसु॑भिः स॒जोषा॑
य॒ज्ञं नो॑ दे॒वीर॒मृते॑षु धत्ता॑ त्वष्टा॑ वी॒रं दे॒वका॑मं ज॒जान॑ त्वष्टु॒रवा॑
जायत॑ आ॒शुरश्वः॑। (५८)

त्वष्टे॑दं वि॒श्वम्भु॑वं ज॒जान॑ ब॒होः क॒र्तार॑मि॒ह य॑क्षि होतः।
अश्वो॑ घृ॒तेन॑ त्म॒न्या॒ सम॑क्त॒ उप॑ दे॒वाꣳ ऋ॑तुशः पाथं एतु।
वन॒स्पति॑र्दे॒वलो॒कम्प्र॑जानन्न॒ग्निना॑ ह॒व्या स्व॑दितानि॑ वक्षत्।
प्र॒जाप॑ते॒स्तप॑सा वावृ॒धानः॑ स॒द्यो जा॒तो द॑धिषे य॒ज्ञम॑ग्ने।
स्वाहा॑कृतेन ह॒विषा॑ पु॒रोगा॑ या॒हि सा॒ध्या ह॒विर॑दन्तु दे॒वाः॥ (५९)

अ॒ग्नि॒ध्वां वा॒मश्वो॑ द्विच॑त्वारिꣳशच्च॥ [१२]

विष्णु॑मुखा॒ अन्न॑पते॒ याव॑ती वि॒ वै पु॑रुषमा॒त्रेणा॑ग्ने तव॒ श्रवो॑ ब्रह्मं ज॒ज्ञान॑ꣳ स्व॒यमा॑तृ॒णामे॑षां वै
प॒शुगा॑य॒त्री क॑स्त्वा द्वा॒दश॑॥ [१३] विष्णु॑मुखा॒ अप॑चितिमा॒न् वि॒ वा ए॒ताव॑ग्ने तव॒ स्वय॑मा॒तृणां॑ वि॒पूची॑नानि
गा॒य॒त्री च॑तुः षष्टिः॥६४॥ विष्णु॑मुखास्त॒नुवे॑ भुवत्॥

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>